

Vajalik sõnaraamat arstidele

Kaarina Rein – TÜ keelekeskus

Elmise aasta sügisel ilmus raamatupoodides äärmiselt vajalik ja kauaoodatud meditsiinilise ladina keele sõnastik: A. Hervonen, W. Nienstedt. Ladina-eesti, eesti-ladina meditsiinisõnastik. Kirjastus Avita, 2004, 358 lk. Tõlkinud ja täiendanud Georg Loogna.

Teos sisaldab lisaks ladina-eesti ja eesti-ladina sõnaraamatutele ka grammatikaosa, mis annab juhiseid ladinakeelsete meditsiinterminite, eriti diagnooside moodustamiseks ning esitab valiku ladinakeelseid mõttemateriale. Võib märkida, et A. Valdese ja J. V. Veski “Ladina-eesti-vene meditsiinisõnaraamat” (1) ilmus juba aastal 1982, kuid on õppesõnastikuna liiga mahukas ning tänaseks pisut vananenud. Peale selle on nii arstidel kui ka arstiteaduskonna üliõpilastel igati mugav ja kasulik, kui RHK-10 (2) diagnooside sõnavara kuskil ka sõnastiku vormis esineb.

Uue sõnaraamatu puhul avaldas muljet koostamisel kasutatud kirjanduse hulk, mida oli 30 nimetust nii keelte kui ka meditsiini alalt. Esmasirvimisel tundus uue sõnastiku ladina-eesti osa olevat pealiskaudsem kui A. Valdese ja J. V. Veski sõnaraamatus, sõnade rõhku ega päritolu pole märgitud ning farmaatsia-terminid puuduvad peaaegu täielikult.

Positiivsena võib välja tuua, et uues ladina-eesti sõnastikus on kõigi nimisõnade genitiivi vorm täielikult välja kirjutatud, varasemates sõnastikes on piiratud vaid muutunud tüveosa ja käändelõpuga. Ka omadussõnade kõik soovormid on täielikult ära toodud ning kahtlemata annab see neist selgema ülevaate kui pelgalt soolõppude lisamine.

Juhul kui ladinakeelse sõna tüves esineb *ut* täht, kipub see uues sõnastikus genitiivis *y*-ks muutuma. Nt sõnade *punctum*, *succus* ja *verruca* genitiiv on antud kujul *pyncti*, *sycci*, *verrycae pro puncti*, *succi*, *verrucae*. Terminite eestikeelne tõlge tundub kohati kummaline: nt lk 123 on väljendid *musculus longissimus capitis* ja *musculus longissimus cervicis* tõlgitud kui “pikima lihase peaosa” ja “pikima lihase kaelaosa” *pro* “pea pikim lihas” ning “kaela pikim lihas”.

Asusin otsima RHK-10 diagnoosides sagedamini esinevaid sõnu, mida A. Valdese ja J. V. Veski sõnaraamatus kas pole või tõlgitakse teisiti kui RHK-10s. Sõnu *viralis* (viirus-, viiruslik), *non alibi classificatus* (mujal klassifitseerimata), *non specificatus* (täpsustamata), *perturbatio* (häire) ja *morbositas* (haigusseisund) A. Hervoneni, W. Nienstedti sõnastikus ei ole, ehkki eestikeelse väljaande koostaja peab üheks uue sõnastiku põhieesmärkidest õpetada diagnoosi kirjutamist.

Osa diagnoose on uues sõnastikus esitatud teisiti kui RHK-10s ning A. Valdese ja J. V. Veski sõnaraamatus: nt diagnoosid *morbis Parkinsoni* ja *morbis Alzheimeri* on uues sõnaraamatus antud kujul *morbis Parkinson* ja *morbis Alzheimer*, s.t genitiivi lõpp on ära jäetud. Sama võib täheldada ka 2004. a ilmunud meditsiinisõnastikus (3), mis on samuti tõlgitud soome keelest. Tekib küsimus, kas on vaja kopeerida Soome teoseid ja tavalisid, kui meie oma traditsioon on teistsugune? Veel üks tähelepanek sellest vallast: sõna *recipe* puhul, millega on tavaks alustada pöördumist retseptis, on Eestis siiani kasutatud lühendit *Rp!*. A. Hervoneni, W. Nienstedti ladina-eesti meditsiinisõnastikus ega meditsiinisõnastikus sellist lühendit ei esine, vaid sama sõna lühendina on antud Soomes kasutatav vorm *Rec!*, mille kasutamist ei ole siinkirjutaja Eestis kunagi täheldanud.

Kui uue meditsiinisõnastiku ladina-eesti osas oli positiivseks just genitiivi ja soovormide täielik äratoomine, siis eesti-ladina osas, mis on G. Loogna koostatud, ei ole suudetud ühtset süsteemi järgida. Nimisõnade genitiiv on kord täielikult välja kirjutatud, kord on antud vaid käändelõpp, kord on genitiiv hoopis ära jäetud. Ka sarnase genitiivi puhul

ei ole ühtlust: lk 263 on antud sõnad "tummus" ja "tundlikkus" kujul *mutitas, tatis f* ja *sensibilitas, atis f*. Kuna tegelikult on nende genitiiv sarnane, tuleks see ka sarnaselt esitada. Traditsiooniliselt antakse ladina keele 3. käändkonna nimisõnade genitiivi puhul muutunud tüveosa koos viimase muutumatu tähega. Lk 222 antud sõna "kael" ladina vasteks on esitatud *cervix, cis f*. Paraku ei saa siit aru, millesele tüvele genitiivi lõpp liitub, selgem oleks *cervix, icis f*. Sõna "punane" puhul ei saa vormidest *ruber, ra, rum* küll nais- ja kesksoo vorme välja lugeda, korrektne oleks *ruber, bra, brum*, sest e-täht kaob nais- ja kesksoovormides.

Kuna ülal loetletud vorme saab järele vaadata sõnastiku ladina-eesti osast, oleks ühtluse huvides võinud piirduda vaid nimisõnade nominatiivi ja omadussõnade meessoovormiga, nagu on tehtud A. Valdese ja J. V. Veski sõnaraamatu eesti-ladina ja vene-ladina osas. Püüdsin ka uue sõnastiku eesti-ladina osast leida RHK-10s sagedamini esinevaid termineid. Sõna "häire", mille kohta meditsiinilises ladina keeles on mitu erinevat terminit, puudub hoopis. Sõna "šokk" tarvis kasutatakse RHK-10s sõna *plaga, ae f*, ent G. Loogna pakub hoopis ingliskeelse termini *shock*.

Ladina keeles kehtib reegel, et ametinimetused on meessoost ning seda ka juhul, kui nad lõpevad *a*-tähega ja käänduvad 1. käändkonna järgi. G. Loogna sõnaraamat on sõnad *pharmaceuta* (farmatseut), *pharmacopola* (apteeker) ja *dentista* (hambaarst) esitanud kui naissoost terminid. Kas tõesti ründab feminism ka ladina keelt?

Kõige nõrgem on uues sõnastikus grammatika-osa. Loomulikult jääb igasse suuremasse tõesse vigu sisse, kuid antud juhul on koostaja endale ilmselgelt üle jõu käiva ülesande võtnud. Seletused on puudulikud, tihti räägib üks lause järgmisele ja näide teooriale vastu. Vigade rohkus torkab just siin kõige enam silma. Sõnastiku ladina-eesti osast saab enamasti küll õige sõnatüve, kuid samas raamatus esitatud grammatikareeglite kohaselt ei soovita kellelgi ladinakeelseid sõnu käänta.

Mõned markantsemad näited grammatika-osast.

Lk 210 on omadussõna "must" antud kujul *niger, nigris, nigrum* pro *niger, nigra, nigrum*; lk 306 on sama sõna ülivõrde vormidena antud *nigrrimus, a, um* pro *nigerrimus, a, um*.

Lk 288 on omadussõna "vaba" vormid antud kujul *liber, libra, librum* pro *liber, libera, liberum*.

Lk 292 on toodud näide omadussõna ühildumisest nimisõnaga, kusjuures kokku on pandud naissoost nimisõna ja meessoost omadussõna: *mamma dexter* pro *mamma dextra*.

Lk 300 on tüüpsõna *nervus* genitiiviks antud *nervo* pro *nervi* ning niimoodi tuleb seega koostaja arvates käänta kõiki ülejäänud 2. käändkonna meessoost sõnu!

Siinkirjutajale jääb arusaamatuks, miks peavad meditsiinisõnastikud sisaldama ladina- ja itaaliakeelseid (*sic!*) mõtteeri – esimesi on ka A. Valdese ja J. V. Veski sõnaraamatus. Iseenesest pole neis ka midagi halba, kuid needki peaksid korrektselt esitatud olema. Paraku ei orienteeru väljendite tõlkija selles, kas sõnad on ainsuses või mitmuses, kas verb on kindlas kõneviisis või konjunktiivis. Ladinakeelses tekstiski on täheviigu rohkelt. Ka üks täht võib muuta kogu väljendi tähenduse. Nt on lk 344 mõtteeri *Donec eris felis, multos numerabis amicos* tõlgitud: "Seni oled sa õnnelik, kuni sul on palju sõpru". Tegelikult tähendab see väljend: "Kuni sa oled kass, on sul palju sõpru."

Enamikku sõnastikus esinevatest vigadest oleks saanud ära hoida, kui raamatul oleks olnud keeleteoimetaja. 20. sajandil suutsid arstid ja filoloogid edukalt koostööd teha ning selle tulemusel ilmus põhjalik A. Valdese ja J. V. Veski "Ladina-eesti-vene meditsiinisõnaraamat", 21. sajandil näib olevat kõige olulisem raamat võimalikult kiiresti välja anda ning kvaliteet pole seejuures oluline.

Kuid kurvem veelgi on see, et arstid ei tee ka omavahel koostööd. Iga meditsiinilise ladina keele teos väidab, et selle eesmärgiks on meditsiinitöötajate ladina keele oskuse parandamine. Praeguse seisuga aga eksisteerib Eestis vähemalt kolm erinevat meditsiinilist ladina keelt: A. Valdese ja J. V. Veski sõnaraamat, RHK-10 ja G. Loogna sõnaraamat ei kattu omavahel ei sõnavaralt ega grammatikalt.

Millisest raamatust peab arst sel juhul diagnoosi kirjutamisel juhinduma, kui informatsioon on kõikjal

erinev? Kas sellises tohuvabohus saabki arstidelt head ladina keele oskust nõuda?

Kirjandus

1. Valdes A, Veski J V. Ladina - eesti - vene meditsiinisõnaraamat. Tallinn: Valgus; 1982.
2. Rahvusvaheline haiguste klassifikatsioon RHK-10. Tallinn; 1994.
3. Meditsiinisõnastik. Tallinn: Medicina; 2004.

kaarina.rein@ut.ee